

1.

Sparina, mislili su Parižani. Dah proleća. Bila je to noć u ratu, uzbuna. Ali noć je na izmaku, rat je daleko. Oni koji nisu spavali, bolesnici u krevetima, majke čiji su sinovi bili na frontu i zaljubljene žene očiju usahljih od plača, slušali su prvi huk sirene. To je još uvek bio samo dubok udisaj nalik na uzdah iz stegnutih grudi. Proteklo je nekoliko trenutaka pre nego što se celo nebo ispunilo bukom. Dolazila je izdaleka, s horizonta, bez žurbe, reklo bi se! Spavači su sanjali more koje pred sobom valja talase i oblutke, oluju koja trese šumu u martu, krdo goveda koja tromo trče dok tlo podrhtava pod njihovim nogama, sve dok san konačno ne uzmakne i dok čovek, s teškom mukom otvarajući oči, ne promrmlja:

– Je l' to uzbuna?

Žene, nervoznije i žustrije, bile su već na nogama. Pošto su zatvorile prozore i kapke, neke se vratiše u krevet. Prethodnog dana, u ponedeljak 3. juna, prvi put od početka ovog rata, bombe su pale na Pariz; ali narod je ostao miran. Vesti su, međutim, bile loše. Ljudi nisu verovali u njih. Ne bi poverovali ni u objavu pobeđe. „Ništa ne shvatamo“, govorili su. Oblačili su decu pri svetlosti baterijskih lampi. Majke su uzimale u naručje malena, zdepasta i mlaka tela: „Dodi, ne boj se, ne plači.“ Uzbuna je. Lampe su se gasile, ali pod tim zlatnožutim i prozirnim

junskim nebom videla se svaka kuća, svaka ulica. A Sena, ona kao da je privlačila svu rasutu svetlost i odbijala je sa sto puta jačim sjajem, kao brušeno ogledalo. Loše zakamuflirane prozore, krovove koji su svetlucali u polumraku, okove na vratima na kojima se presijavalo svako ispupčenje, poneko crveno svetlo što je trajalo duže nego druga... nisu znali zašto... Sena ih je privlačila, hvatala i terala da igraju u njenim talasima. Odozgo im je sigurno izgledalo da teče bela, kao reka od mleka. Navodi neprijateljske avione, mislili su neki. Drugi su tvrdili da je to nemoguće. U stvari, ništa nisu znali. „Ostajem u krevetu“, mrmljali su pospani glasovi, „ne plašim se.“ Mudri ljudi su odgovarali: „Ipak, dovoljna je jedna bomba.“

Kroz staklo u boji, iza koga se u novim zgradama nalazi stepenište za poslugu, videlo se kako silaze jedan, dva, tri plamička: stanari sa šestog bežali su s tih velikih visina; uprkos propisima, držali su ispred sebe upaljene baterijske lampe. „Bolje nego da polomim vrat na stepeništu. Ideš li, Emile?“ Instinktivno su utišavali glas, kao da se prostor ispunio neprijateljskim pogledima i ušima. Čulo se lupanje vrata koja su se, jedna za drugim, ponovo zatvarala. U pučkim četvrtima i dalje je vladala gužva u metrou i skloništima sa zadahom prljavštine, dok su se bogati zadovoljavali time da ostanu u svojim zgradama, kod nastojnika, ćuleći uši u pravcu prasaka i eksplozija što će najaviti padanje bombi, oprezni, uspravni kao zabrinute životinje u šumi kad se bliži noć lova; siromašni nisu bili plašljiviji od bogatih: oni nisu više cenili život, ali bili su sličniji ovcama, osećali su potrebu da budu zajedno, da se ispomažu, da zajedno uzdišu ili se smeju. Uskoro će svanuti; srebrnkasti plavoljubičasti odsjaj klizio je po kaldrmi, po ogradi na kejevima, po tornjevima Bogorodičine crkve. Džakovi s peskom bili su naslagani oko najvažnijih zgrada, do polovine njihove visine, prekrivali su Karpoove balerine na fasadi Opere, gušili poklič *Marseljeze* na Trijumfalnoj kapiji.

I dalje prilično daleka, odjekivala je topovska paljba; polako se približavala i sva stakla su odgovarala podrhtavanjem. Deca

su se rađala u toplim sobama u kojima su hermetički zatvarali prozore da se ni zračak svetlosti ne bi probio napolje, a žene su zbog njihovog plača zaboravljale na huk sirena i rat. Ušima ljudi na umoru topovska paljba je izgledala slaba i potpuno beznačajna, samo još jedan šum u zlokobnoj i nejasnoj buci što, nalik na neki talas, dočekuje samrtnika. Mališani, priljubljeni uz majčin topli bok, mirno su spavali i tiho cuktali, kao jagnje dok sisa. Piljarska kolica, napuštena za vreme uzbune, stajala su na ulici, natovarena svežim cvećem.

Sunce, još crveno, uspinjalo se nebeskim svodom bez oblaka. Ispaljeno je topovsko tane, sada tako blizu Pariza da su ptice odletele sa svih spomenika. Gore, sasvim visoko, lebdele su crne ptičurine, obično nevidljive, širile su pod suncem krila s ružičastim odsjajem, a onda su došle laste i lepi debeli golubovi koji su gukali, dok su vrapci mirno skakutali po pustim ulicama. Na svakoj topoli pored Sene bio je grozd smeđih ptičica što su pevale iz sve snage. U podrumima su konačno čuli vrlo dalek zov, ublažen daljinom, neku vrstu fanfara sa tri tona. Uzbuna je prošla.

2.

Kod Perikanovih su slušali večernje vesti na radiju, u tišini, preneraženi, ali uzdržali su se da komentarišu novosti. Perikanovi su bili konformisti; zbog tradicije, načina razmišljanja, buržoaskog i katoličkog nasleđa, vezâ sa crkvom (Filip Perikan, njihov najstariji sin, bio je sveštenik), s podozrenjem su gledali na vladu Republike. S druge strane, položaj g. Perikana, kustosa jednog od nacionalnih muzeja, vezivao ih je za režim koji je svoje sluge obasipao počastima i povlasticama.

Kao mačka što obazrivo drži između oštih zuba parče ribe pune kostiju: plaši se da ga proguta, a žao joj je da ga ispljune.

Najzad, Šarlota Perikan je smatrala da samo muški um može stalozeno da sudi o tako neobičnim i opasnim događajima. Elem, ni njen muž ni njen najstariji sin nisu bili kod kuće; prvi je večerao kod prijatelja, drugi je bio van Pariza. Gđa Perikan, koja je gvozdenom rukom upravljala stvarima iz svakidašnjeg života – bilo da se radilo o vođenju domaćinstva, vaspitavanju dece ili karijeri njenog muža – nije uvažavala ničije mišljenje; ali ovo nije bio njen delokrug. Trebalo je da joj prvo neki mero-davan glas kaže šta da misli. Pošto bi je usmerili na pravi put, trčala bi najbrže što može i ne bi znala za prepreke. Kad bi joj dokazali da je njeno mišljenje pogrešno, ona bi, smeškajući se hladno i nadmoćno, odgovorila: „Otac mi je to rekao. Moj muž je dobro obavešten.“ I odmahнула bi rukom u rukavici.

Muževljev položaj joj je laskao (njoj lično bilo bi draže da je provodio više vremena u kući ali, poput našeg milog Gospoda, svako ovde, na zemlji, mora da nosi svoj krst!). Vraćala se kući u pauzi između dve posete da bi nadgledala kako deca uče, kako najmlađe jede, šta radi posluga, ali nije imala vremena da se presvuče u udobnu odeću. U sećanju mladih članova porodice Perikan majka je ostala neko ko uvek mora da bude spreman da izađe iz kuće, sa šeširom na glavi i belim rukavicama na rukama. (Kako je bila štedljiva, njene krpljene rukavice su se pomalo osećale na benzin, na smrad bojadžijske radionice.)

I te večeri se upravo bila vratila kući i stajala je u salonu, ispred radio-aparata. Bila je u crnoj haljini i na glavi je imala ljupki šeširić po najnovijoj modi, sa tri cveta i svilenom kićankom iznad čela. Ispod njih je bilo bledo i zabrinuto lice; ono je još jače isticalo tragove vremena i umora. Imala je četrdeset sedam godina i petoro dece. Tu je ženu Bog očigledno predodredio da bude crvenokosa. Koža joj je bila izuzetno nežna, naborana od godina, a jak i markantan nos posut crvenim pegama. Zelene oči su sevale kao u mačke. Ali nema sumnje da se u poslednjem trenutku providenje pokolebalo, ili je procenilo da riđa kosa ne pristaje ni uz besprekornu moralnost gđe Perikan ni uz njen položaj, i podarilo joj je smeđu kosu bez sjaja, koja joj je opadala u pramenovima od rođenja njenog poslednjeg deteta. Gospodin Perikan je bio strog čovek: zbog verskih obzira lišavao je sebe mnogih želja, a zbog brige o ugledu klonio se mesta na lošem glasu. Najmanji Perikan je imao samo dve godine, a između opata Filipa i tog najmlađeg poređalo se troje dece, troje žive dece, i tri nezgode, kako ih je stidljivo nazivala gđa Perikan, u kojima dete izneto skoro do kraja trudnoće nije preživelo i zbog kojih je majka tri puta bila jednom nogom u grobu.

Salon, gde je u tom trenutku treštao radio, bio je prostrana soba, lepih proporcija, čija su četiri prozora gledala na Bulevar Deleser. Bio je namešten u starinskom stilu, s velikim zlatnožutim foteljama i kanabeima. Pored balkona su stajala invalidska

kolica starog, nepokretnog g. Perikana, koga su odmakle godine ponekad vraćale u detinjstvo. Um bi mu se potpuno razbistrilo samo kad se radilo o njegovom pozamašnom bogatstvu (on je bio Perikan–Maltet, naslednik Maltetovih iz Liona). Ali rat i nesreće koje on donosi nisu ga više doticali. Slušao je ravnodušno, ritmično klimajući lepom srebrnom bradom. Iza majke, u polukrugu, stajala su deca; samo je najmlađe u naručju držala dadilja, čija su trojica sinova bila na frontu. Donela je malog da majci poželi laku noć i napeto je slušala spikerove reči, koristeći priliku što joj je dopušteno da se nakratko zadrži u salonu.

Kroz odškrinuta vrata, gđa Perikan je naslutila prisustvo ostale posluge: sobarica Madlena, poneta brigom, prišla je čak do praga, i gđi Perikan se učini da je to kršenje običaja loš znak. Tako se za vreme brodoloma sve klase okupljaju na palubi. Ali narod nije pružao energičan otpor. „Kako se predaju“, pomisli ona prekorno. Gospođa Perikan je bila od onih buržuja što imaju poverenja u narod. „Nisu loši ako se ume s njima“, govorila je blagim i pomalo setnim glasom kakvim bi govorila i o nekoj zveri u kavezu. Hvalila se da posluaga dugo ostaje kod nje. Trudila se da ih sama neguje kad su bolesni. Kad je Madlena dobila anginu, gđa Perikan joj je lično pripremala tečnost za ispiranje grla. Kako nije imala vremena preko dana, to je radila uveče, po povratku iz pozorišta. Madlena, koju su tada budili iz sna, tek joj je naknadno izrazila zahvalnost i to prilično hladnim rečima, smatrala je gđa Perikan. Takav je narod, nikad zadovoljan, i što se više trudimo oko njega, on je sve nepouzdaniji i nezahvalniji. Ali gđa Perikan je očekivala nagradu samo od neba.

Ona se okrenu ka mračnom hodniku i vrlo ljubazno reče:

– Možete da slušate vesti ako hoćete.

– Hvala, gospođo – promrljaše glasovi puni poštovanja i posluaga se ušunja u salon na vrhovima prstiju.

Madlena, Mari i sobar Ogist, dok kuvarica Marija uđe poslednja, posramljena što joj ruke smrde na ribu. Vesti su, uostalom, bile završene. Sad su se čuli komentari o situaciji koja je, tvrdio

je spiker, „svakako ozbiljna, ali ne alarmantna“. Govorio je tako blagim, tako smirenim, tako prijatnim glasom, izgovarajući svaki put s nekom neobičnom zvonkošću reči „Francuska, otadžbina, vojska“ da je ulivao optimizam u srca slušalaca. Na neki poseban način podsećao je na saopštenje u kome su ih obavestavali da „neprijatelj i dalje žestoko napada naše položaje, gde nailazi na energičan otpor naših trupa“. Prvi deo rečenice je čitao ležernim, ironičnim i prezrivo tonom, kao da je hteo da kaže: „To je barem ono što bi oni hteli da mi mislimo“. Nasuprot tome, snažno je naglašavao svaki slog u drugom delu, odsečno izgovarajući pridev „energičan“ i reči „naših trupa“, toliko samouvereno da ljudi nisu mogli da ne pomisle: „Sigurno grešimo što ovoliko brinemo!“

Gospođa Perikan vide upitne poglede pune nade uprte u nju i odlučno izjavi:

– Čini mi se da situacija uopšte nije loša!

Ne zato što je poverovala u to, već zato što joj je bila dužnost da podigne moral ljudima oko sebe.

Marija i Madlena uzdahnuše.

– Gospođa veruje u to?

Iber, drugorođeni sin Perikanovih, bucmast i rumen osamnaestogodišnjak, kao da je jedini bio obuzet očajem i zaprepašćenjem. Nervozno je tapkao vrat maramicom smotanom u loptu i vikao prodornim, na momente promuklim glasom:

– To nije moguće! Nije moguće da je tako! Uostalom, mama, šta čekaju, zašto ne proglase mobilizaciju? Za sve muškarce od šesnaest do šezdeset godina, smesta! To bi trebalo uraditi, zar ne mislite tako, mama?

On otrča u učionicu i vrati se sa velikom geografskom kartom; raširi je na stolu, grozničavo mereći razdaljine.

– Izgubljeni smo, kažem vam, izgubljeni, osim ako...

U njemu se ponovo probudi nada.

– Shvatam šta će da urade – saopšti najzad, sa širokim, veselim osmehom, koji otkri njegove bele zube. – Vrlo dobro shvatam,

pustiće ih da napreduju, napreduju, a onda će ih sačekati ovdje i ovdje, evo, vidite, mama! Ili će...

– Da, da – reče mu majka. – Idi sad da opereš ruke i skloni taj pramen što ti pada u oči. Pogledaj na šta ličiš.

S gnevom u srcu, Iber savi geografsku kartu. Samo ga je Filip ozbiljno shvatao, samo je Filip s njim razgovarao kao sa sebi ravnim. „Mrzim porodice!“, reče svečano u sebi, i izlazeći iz sobe, da bi se osvetio, šutnu igračke svog mlađeg brata Bernara; ovaj poče da se dere. „To će ga naučiti kakav je život“, pomisli Iber. Dadjlja pohita da izvede Bernara i Žaklinu, dok je mali Emanuel već spavao na njenom ramenu. Išla je krupnim koracima, držeći Bernara za ruku i oplakujući trojicu svojih sinova koje je, svu trojicu, zamišljala mrtve. „Beda i nesreća, beda i nesreća!“, ponavljala je poluglasno, odmahujući sedom glavom. Ona odvrnu slavine iznad kade, stavi dečje ogrtače da se greju, mrmljajući bez prestanka iste reči, za koje joj se činilo da odražavaju ne samo političku situaciju, već pre svega njen sopstveni život: poljske radove u mladosti, udovištvo, lošu narav njenih zaova i život pod tuđim krovom otkako je napunila šesnaest godina.

Sobar Ogist uđe nečujnim korakom u kuhinju. Na njegovom ozbiljnom i glupom licu očitavao se dubok prezir prema mnogo čemu. Gospođa Perikan se vrati u svoju sobu. Ta neverovatno aktivna žena koristila je onih četvrt sata slobodnog vremena između kupanja dece i večere da Žaklinu i Bernara presliša gradivo. Odjeknuše dva čila glasa: „Zemlja je lopta koja se ni na šta ne oslanja.“ U salonu su ostali samo stari Perikan i mačor Alber. Bio je to divan dan. Večernja svetlost nežno je obasjavala razgrnata kestenova stabla. Alber, mali sivi mačor, mešanac koji je pripadao deci, kao da je bio obuzet radosnim zanosom: valjao se na leđima po tepihu. Skakao je po kaminu, gricnuo vrh božura u zagasitoplavoj vazi ubačenoj u bronzanu zevalicu u uglu police, a zatim se hitro uspenrao na starčevu fotelju i mjauknuo mu na uvo. Stari Perikan ispruži ka njemu svoju uvek ledenu, ljubičastu i drhtavu šaku. Mačor se uplaši i šmugnu. Uskoro će

biti poslužena večera. Uđe Ogist i odgura fotelju nemoćnog starca u trpezariju. Upravo su sedali za sto kad se domaćica naglo ukoči, držeći i dalje u vazduhu kašiku kojom je Žaklini davala sirup za jačanje.

– To je vaš otac, deco – reče na zvuk ključa u bravi.

To je zaista bio g. Perikan, punačak čovečuljak krotkog i pomalo nezgrapnog izgleda. Njegovo lice, obično rumeno, sveže, dobro uhranjeno, bilo je vrlo bledo, ali nije delovalo uplašeno ili zabrinuto, već zapanjeno. Sličan izraz se viđa na licima ljudi koji su poginuli u nekoj nesreći, za samo nekoliko sekundi, nemajući vremena da osepe patnju ili da se uplaše. Čitali su neku knjigu, gledali kroz prozor, razmišljali o poslu, išli u vagon-restoran kad su se iznenada našli u paklu.

Gospođa Perikan se pridiže sa stolice.

– Adrijane – uzviknu sa zebnjom u glasu.

– Ništa, ništa – promrmlja on žurno, pokazujući očima na lica dece, svoga oca i posluge.

Gospođa Perikan je shvatila. Dade znak da se večera ne prekida. Prisiljavala se da guta hranu pred sobom, ali svaki zalogaj je bio bljutav i tvrd kao kamen i zastajao joj je u grlu. Ipak, ponavljala je reči koje su bile sastavni deo rituala za vreme svake večere u proteklih trideset godina. Govorila je deci:

– Nemoj da piješ pre nego što počneš da jedeš čorbu. Nož, mali moj...

Gospodin Perikanu je isekla filet lista na kriške. Za njega su pripremali birana i komplikovana jela i gđa Perikan ga je uvek lično posluživala, sipajući mu vodu, mažući mu hleb puterom, vezujući mu salvetu oko vrata, pošto je imao običaj da bali kad vidi nešto što mu se dopada. „Mislim“, govorila je svojim prijateljima, „da ti siroti, nemoćni starci pate kad ih dodiruju ruke posluge.“

– Brzo, mali moji, pokažite deki koliko ga volite – ponovi ona deci, pogledavši starca sa ogromnom nežnošću.

Gospodin Perikan je u zrelih godinama osnovao nekoliko filantropskih zadužbina, od kojih mu je jedna bila naročito

prirasla za srce: *Mali pokajnici* u XVI arondismanu, ta predivna institucija čiji je cilj bilo moralno uzdizanje maloletnika na zlom glasu zbog lošeg ponašanja. Oduvek se podrazumevalo da će g. Perikan zaveštati izvesnu svotu toj organizaciji, ali bilo je nečeg prilično iritirajućeg u tome što nikad nije precizirao iznos. Kad mu se ne bi dopalo neko jelo ili kad bi deca previše galamila, iznenada bi se prenuo iz obamrlosti i slabim ali razgovetnim glasom rekao:

– Ostaviću zadužbini pet miliona.

Usledila bi mučna tišina.

S druge strane, kad bi se dobro najeo i naspavao u svojoj fotelji pored prozora, na suncu, podigao bi na snahu svoje svetle oči, šućmuraste i mutne kao u sasvim male dece i štenadi.

Šarlota je bila vrlo uvidavna. Nije vikala, kako bi to neka druga možda radila. „Potpuno ste u pravu, oče“, odgovarala je blagim glasom. „Zaboga, imate dovoljno vremena da razmislite o tome.“

Bogatstvo Perikanovih bilo je znatno i bilo bi nepravedno optužiti ih da žude za zaostavštinom starog Perikana. Nije im bilo stalo do novca, to ne, ali novcu je, na neki način, bilo stalo do njih! Sledovala im je gomila stvari, između ostalih „milioni Maltetovih iz Liona“, koje nikad neće potrošiti, koje će čuvati za decu svoje dece. Što se tiče zadužbine *Mali pokajnici*, njihovo zanimanje za nju svodilo se na to što je gđa Perikan dva puta godišnje za te nesrećnike organizovala koncerte klasične muzike; na njima je svirala harfu i tvrdila je da joj na nekim pasažima uzvrća zvuk jecaja u mraku sale.

Stari Perikan je pažljivo pratio pogledom snahine ruke. Bila je toliko rasejana i uznemirena da je zaboravila na sos. On zabrinuto zatrese sedom bradom. Gospođa Perikan, kojoj se vratio osećaj za stvarnost, požuri da prelije riblje meso boje slonovače svežim istopljenim puterom posutim seckanim peršunom, ali starac se smirio tek kad je na rub tanjira dodala kolut limuna.

Nagnuvši se ka bratu, Iber prošaputa:

– Situacija je loša?

– Da – potvrdi brat klimanjem glave i pogledom.

Iber spusti drhtave ruke na kolena. Ponela ga je mašta; živo je zamišljao prizore bitke i pobeđe. Bio je izviđač. On i njegovi drugovi osnovaće četu dobrovoljaca, gerilaca koji će braniti zemlju do poslednjeg daha. U mislima je u sekundi pretrčao vreme i prostor. On i njegovi drugovi, mala grupa okupljena pod simbolima časti i vernosti. Boriće se, boriće se noću; spasiće Pariz pod bombama, u plamenu. Kakav uzbudljiv, divan život! Srce mu zaigra. Rat je, međutim, bio grozan i surov. A on je bio opijen tim vizijama. Tako je snažno stegao nož u ruci da je parče rozbifa, dok ga je sekao, iskočilo na pod.

– Trapavko – šapnu Bernar, koji je sedeo pored njega, pokazujući mu rogove ispod stolnjaka.

On je imao osam, a Žaklina devet godina. Dva plavokosa mršavka prćastog nosa. Odmah posle deserta poslaše ih u krevet, a stari g. Perikan zaspao na svom uobičajenom mestu, pored otvorenog prozora. Blag junski dan se razlivaao, nije hteo da umre. Svaki treptaj svetlosti, sve slabiji i nežniji, kao da je predstavljao opraštanje od Zemlje, puno žaljenja i ljubavi. Sedeći na prozorskoj dasci, mačor je nostalgично posmatrao kristalnozelen horizont. Gospodin Perikan je nemirno šetkao po sobi.

– Prekosutra, možda već sutra, Nemci će biti pred Parizom. Vrhovna komanda je, kažu, odlučila da se bori pred vratima Pariza, u samom gradu i u zaleđu. Sva sreća da ljudi to još ne znaju, jer će već sutra navaliti na stanice i drumove. Šarlota, treba da krenete rano ujutru da biste se spustili do vaše majke u Burgundiji. Što se mene tiče – reče g. Perikan, ne bez gordosti – ja delim sudbinu blaga koje mi je povereno.

– Mislio sam da je muzej evakuisan u septembru – reče Iber.

– Da, ali privremeno sklonište u Bretanji nije odgovarajuće, pošto se ispostavilo da je vlažno kao podrum. Ja tu ništa ne razumem. Osnovali su Komitet za zaštitu nacionalnog blaga podeljen u tri grupe i sedam podgrupa, od kojih je svaka formirala

stručnu komisiju zaduženu za evakuaciju umetničkih dela za vreme rata, a prošlog meseca nam je jedan čuvar privremenog muzeja skrenuo pažnju da se na platnima pojavljuju sumnjive mrlje. Da, na jednom predivnom Minjarovom portretu ruke je nagrizla neka vrsta zelene lepre. Požurili smo da vratimo u Pariz dragocene kovčege i sad čekam naređenje, koje bi moralo uskoro da stigne, pa da ih uputim dalje.

– Ali kako ćemo mi onda putovati? Sami?

– Mirno ćete poći sutra ujutru s decom i dvojica kola, sa svime što možete da ponese od nameštaja i prtljaga, naravno, pošto se ne treba zavaravati, Pariz može da bude uništen, spaljen, i pride opljačkan do kraja nedelje.

– Vi ste neverovatni – uzviknu Šarlota. – Tako smireno govorite o tome!

Gospodin Perikan okrenu ka svojoj ženi lice kome se postepeno vraćala ružičasta boja, ali ružičasta bez sjaja, kao kod sveže zaklanih svinja.

– To je zato što ne mogu da poverujem u to – objasni blagim glasom. – Razgovaram s vama, čujem vas, odlučujemo da napustimo svoju kuću, da bežimo, a ja ne mogu da poverujem da je to STVARNO, razumete li? Idite da se pakujete, Šarlota, kako bi sve bilo spremno do sutra ujutru. Moći ćete da stignete kod majke na večeru. Pridružiću vam se čim budem mogao.

Na licu gđe Perikan pojavi se onaj rezignirani i neveseli izraz koji je navlačila zajedno s bolničarskom bluzom kad bi deca bila bolesna; deca su se obično razboljevala istovremeno, mada od različitih bolesti. Tih dana gđa Perikan bi izlazila iz dečjih soba noseći toplomer kao da je mučenička palma i njen celokupan izgled odražavao je vapaj: „Prepoznaćete svoje sudnjega dana, Isuse blagi!“ Ona upita samo:

– A Filip?

– Filip ne može da napusti Pariz.

Gospođa Perikan visoko podiže glavu. Neće se saviti pod teretom. Postaraće se da cela kuća sutra bude spremna za polazak: nemoćni starac, četvoro dece, posluga, mačor, srebrnina,

najskupoceniji delovi servisa, krzna, sve dečje stvari, hrana, lekovi za slučaj da se desi nešto nepredviđeno. Ona pretrnu.

Iber je u salonu preklinjao oca.

– Dozvolite mi da ostanem. Biću ovde s Filipom. I... ne rugajte mi se! Zar ne mislite da bismo, ako bih pronašao svoje drugove, mlade, jake, spremne na sve, mogli da oformimo dobrovoljačku četu... Mogli bismo...

Gospodin Perikan ga pogleda i reče samo:

– Eh, mali moj!

– Zar je gotovo? Rat je izgubljen? – promuca Iber. – To je... to je istina?

I iznenada, na svoj užas, oseti da je zajecao. Plakao je kao dete, onako kako bi možda plakao Bernar: velika usta mu se iskriviše, suze su mu se u potocima slivale niz obraze. Spuštala se noć, blaga i mirna. Prolete lasta, koja u mraku umalo ne okrznu balkon. Mačor čežnjivo mjauknu.